

3. Bezrodnyi, Ye. F., & Kovalchuk, H. K., & Masnyi O. S. (1999). Svitova klasychna dumka pro derzhavu i pravo. [Svitova classical thought about power and law]. 400. [in Ukrainian].
4. Bezuslovnnyiy dohod i smertnaya kazn. Retseptiyi Savika Shustera dlya Ukrainyi. (2018). [Unconditional income and the death penalty. Savik Shuster's recipes for Ukraine]. Retrieved from: <https://www.svoboda.org/a/29268691> [in Russian].
5. Berkutova, O. S. (2005). Administrativno-protsedurnyye proizvodstva v sfere ispolnitelnoy vlasti. [Administrative and procedural proceedings in the sphere of executive power]. *Dis. ... kand. yurid. nauk: 12.00.14.* 205. [in Russian].
6. Vinnyk, O. (1997). Kodyfikatsiia zakonodavstva, rehuliuuchoho hromadski vidnoshennia u sferi rynkovoï ekonomiky. [Codification of legislation regulating public relations in the field of market economy]. *Zakon & Biznes.* (№ 33). [in Ukrainian].
7. Vikhrov, O. P. (2003). Hospodarskyi kodeks Ukrainy i teoriia hospodarskykh zoboviazan. [The Economic Code of Ukraine and the theory of economic obligations]. *Ekonomika ta pravo.* № 2.54–58. [in Ukrainian].
8. Kovaliv, M. V., & Stakhura, I. B. (2014). Pryntsypy administratyvnoho sudochynstva: poniattia, zmist, systema. [Principles of administrative proceedings: concept, content, system]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav.* № 4. 174–184. [in Ukrainian].
9. Kolodii, A. M. (1999). Konstytutsiia i rozvytok pryntsyypiv prava Ukrainy (metodolohichni pytannia). [Constitution and development of principles of Ukrainian law (methodological issues)]. *dys. doktora yuryd. nauk. spets.* 12.00.01 ta 12.00.02. 523. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 11.05.2021

УДК 342.95

Кузьменко Оксана Володимирівна,

доктор юридичних наук, професор,

Заслужений діяч науки і техніки,

завідувач кафедри адміністративного та фінансового права ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

e-mail: kov2101@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-0830-766X>

Чорна Вікторія Григорівна,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри адміністративного та фінансового права ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

e-mail: demidenkov@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-6072-0283>

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

В даній науковій статті розглянуто особливості правового регулювання надання інклюзивної освіти.

Акцентовано увагу, що серед пріоритетів розвитку освіти осіб з особливими потребами в Україні є визначення основних напрямів та засобів перетворення її на соціальний ліфт, зокрема: створення умов для реалізації державної політики щодо забезпечення особам з особливими потребами конституційних прав та всіх прав, задекларованих в міжнародних документах у сфері освіти та соціального захисту і ратифікованих нашою державою; оптимізація існуючої системи спеціальної освіти осіб з особливими потребами через розширення її функцій та удосконалення структури для забезпечення доступної та якісної освіти упродовж життя; поширення практики інклюзивного навчання, що забезпечує соціальну інтеграцію осіб з особливими потребами; модернізація системи навчання осіб з особливими потребами шляхом впровадження інноваційних технологій для забезпечення максимально можливого особистісного розвитку таких учнів, відповідно до їхніх індивідуальних потреб і здібностей, інтеграції в соціум на основі самоактуалізації, що забезпечить всім без винятку випускникам можливість досягнути загально визнаного мінімально-необхідного рівня знань і кваліфікації, сприятиме вирівнюванню шансів для розвитку здібностей молоді з особливими потребами, що уможливить їхню конкурентоспроможність на ринку праці та свідому й активну участь в усіх сферах суспільного життя; поширення підтримуючого навчання як концептуального підходу, що має місце в умовах запровадження парадигми особистісно орієнтованого та компетентнісного навчання, й реалізується в процесі застосування новітніх технологій викладання та супроводу, орієнтованих на індивідуалізацію та потреби учнів в інклюзивному середовищі; якісна реорганізація компетентнісно зорієнтованої фахової підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів, підвищення професіоналізму педагогів та освітніх менеджерів, обґрунтування критеріїв добору педагогічних працівників, що має

забезпечити новий статус та фаховий рівень кадрів в сфері освіти, їх особисту відповідальність за знання і компетентності учнів.

Ключові слова: інклюзія, особа з обмеженими потребами, освіта, інклюзивна освіта, інклюзивне навчання, вища освіта, інклюзивне середовище.

Kuzmenko O., Chorna V. FEATURES OF THE LEGAL REGULATION OF THE PROVISION OF INCLUSIVE EDUCATION

This scientific article examines the peculiarities of the legal regulation of the provision of inclusive education.

It was emphasized that among the priorities for the development of education of persons with special needs in Ukraine is the determination of the main directions and means of transforming it into a social elevator, in particular: the creation of conditions for the implementation of the state policy regarding the provision of constitutional rights and all rights declared in international documents to persons with special needs in the field of education and social protection and ratified by our state; optimization of the existing system of special education of persons with special needs through expansion of its functions and improvement of the structure to ensure affordable and quality education throughout life; spreading the practice of inclusive education, which ensures social integration of persons with special needs; modernization of the education system for persons with special needs through the introduction of innovative technologies to ensure the maximum possible personal development of such students, in accordance with their individual needs and abilities, integration into society on the basis of self-actualization, which will provide all graduates, without exception, with the opportunity to achieve the generally recognized minimum necessary level of knowledge and qualifications, will contribute to the equalization of chances for the development of the abilities of young people with special needs, which will enable their competitiveness in the labor market and conscious and active participation in all spheres of social life; the spread of supportive learning as a conceptual approach, which takes place in the context of the introduction of the paradigm of person-oriented and competence-based learning, and is implemented in the process of applying the latest teaching and support technologies, focused on the individualization and needs of students in an inclusive environment; qualitative reorganization of competence-oriented professional training and retraining of pedagogical personnel, increasing the professionalism of teachers and educational managers, substantiating the criteria for the selection of pedagogical workers, which should ensure a new status and professional level of personnel in the field of education, their personal responsibility for the knowledge and competence of students.

Key words: inclusion, person with disabilities, education, inclusive education, inclusive education, higher education, inclusive environment.

Постановка проблеми. Всі люди при народженні мають однакові права. Відповідно діти з особливими потребами мають право на розвиток, на освіту та можливість на рівних правах жити у суспільстві. Саме ці завдання вирішує інклюзія, суть якої активна діяльність направлена на соціалізацію дітей-інвалідів, у вигляді створення спеціальних умов у закладах освіти, з метою вироблення у них спеціальних умінь та навичок, що дадуть ним можливість розвиватися одночасно з їх однолітками.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі питання інклюзивної освіти були предметом досліджень А.М. Соцької, А.А. Колупаєва, О.М. Таранченко, С.В. Харицької та ін.

Мета статті – здійснити аналіз нормативно-правових актів, які визначають основні засади здійснення та регулювання інклюзивної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. В поняття «інклюзивна освіта» покладається розуміння психологічного стану, сприйняття дійсності людьми з особливими потребами, їх взаємодія з соціумом, сприйняттям їх зовнішнім середовищем, проблемами, що виникають на їх шляху, спробами їх вирішити, та створити те середовище для них, яке дасть можливість сприймати на рівні з іншими членами суспільства. Вона є альтернативною медичній моделі сприйняття людей з особливими потребами, остання в основу ставить медичні показники стану особи і корегує їх поведінку медичними засобами. Суттю інклюзивної діяльності є протидія дискримінації таких людей, створення умов для отримання якісної освіти, вироблення основ для досвіду спілкування та адаптації, поваги до прагнень. Особливістю інклюзивної освіти є те, що навчання й виховання дітей з особливими потребами проходить у звичайному навчально-виховному закладі, які обладнані відповідно до вимог, щодо специфіки зазначеної діяльності і спеціальних суб'єктів.

Термін «інклюзія» відмінний від терміна «інтеграція» за своїм концептуальним підходом. Зокрема, в документі «Міжнародні консультації з питань навчання дітей з особливими освітніми потребами» вказується на те, що інтеграція визначається як зусилля, спрямовані на введення дітей у регулярний освітній простір. Інклюзія – це політика та процес, що дають змогу всім дітям брати участь у всіх програмах. Відмінність у підходах полягає у визнанні того факту, що ми змінюємо суспільство, аби воно враховувало й пристосовувалось до індивідуальних потреб людей, а не навпаки. Поняття «інтеграції», «інклюзії» розглядаються як антонімічні щодо «сегрегації» і позначають відповідний поступ у розвитку системи здобуття освіти особами з особливими потребами [1, с. 45].

Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей – всі діти – цінні й активні члени суспільства. Навчання в інклюзивних освітніх закладах корисне як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для інших дітей, членів родин та суспільства в цілому. Взаємодія зі здоровими дітьми сприяє когнітивному, фізичному, мовному, соціальному та емоційному розвитку дітей з особливими освітніми потребами. При цьому діти з типовим рівнем розвитку демонструють відповідні моделі поведінки дітям з особливими освітніми потребами і мотивують їх до розвитку та цілеспрямованого використання нових знань і вмінь. Взаємодія між учнями з особливими освітніми потребами та іншими дітьми в інклюзивних класах сприяє налагодженню між ними дружніх стосунків. Завдяки такій взаємодії

діти вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей, вони стають більш чуйними, готовими до взаємодопомоги [1, с. 48].

Інклюзія має наступні ознаки:

1. неперервний пошук ефективних способів роботи з людьми з особливими потребами з метою їх адаптивності в суспільство, а суспільство до них. Це можливість співіснування людей з відмінностями з зовнішнім середовищем, відповіло, це яскравий показник стимулювання всіх дітей до навчання;

2. завдяки аналізу певної інформації, що отримується з різних джерел, розробляються якісні механізми з метою вдосконалення освітньої політики і практики, заохочення дітей і дорослих до навчання;

3. створюються умови для навчання та отримання досягнень усіх учнів. Де досягнення передбачають отримання якісних результатів навчання в межах усіх навчальних планів і програм;

4. дана освіта охоплює не тільки дітей з особливими потребами, а і дітей «групи ризику», які в певному обсязі не можуть освоїти програми навчання за певних причин. Здійснюється робота по застосування різноманітних заходів для освоєння ними загальних знань та умінь у системі загальної освіти.

Інклюзивна освіта, на думку одного з провідних нідерландських дослідників К.Рейсвейка, сприятиме:

- розвитку здібностей дитини;
- визнанню того, що нормальний розвиток не є загальноприйнятною «нормою»;
- задоволенню особливих потреб;
- створенню системи підтримки;
- функціональному підходу до лікування та навчання;
- участі батьків у лікуванні та навчанні їхніх дітей [1, с. 44].

Існує вісім принципів інклюзивного навчання, які стоять на заваді прав як здорових дітей, так і дітей з інвалідністю:

досягнення та здатності людини не впливають на її цінність;

кожен має здатність відчувати та мислити;

кожен має право спілкуватися та бути почутим;

люди потребують один одного;

справжня освіта здійснюється на основі живої комунікації;

кожен має потребу в дружбі з ровесниками та їхньої підтримки;

досягнення прогресу навчання можливо, розвиваючи те, на що людина здатна, ніж те, на що не здатна;

різнобічний розвиток здатний посилювати всі сфери життя [2].

На сьогодні доведено переваги інклюзивної освіти, так як саме вона стимулює дітей до навчання, сприяє активному розвитку навичок. Безумовно виховує адаптивність та майже повну соціалізацію, так як діти з обмеженими можливостями спілкуючись зі своїми підлітками показують кращі результати соціальної взаємодії, ніж в спеціальних інтернатах. Такі адаптивні програми дають можливість для всіх учасників відчуватися частиною суспільства, переймати суспільні моделі поведінки, можливість заводити друзів серед однолітків, спілкуватися. Діти вчаться сприймати таких людей без настороги, розуміти їх та поважати.

В той же час у інклюзивної освіти є певні недоліки. По-перше, при інклюзивному навчанні діти отримують рівень знань нище, ніж їхні здорові ровесники; по-друге, на сьогодні відчувається недостатність у кваліфікованих кадрах, які вміють супроводжувати людей в інклюзивному середовищі; по-третє, процес навчання ускладнюють соціальні та поведінкові складності; по-четверте, у зв'язку з специфічними вадами, спостерігається до таких дітей необ'єктивне оцінювання знань та поблажливе відношення; інклюзивна освіта не має комплексності і закінчується лише на середній освіті, в певних випадках на професійній освіті; по-п'яте, інклюзивна освіта не представлена у всіх населених пунктах; по-шосте, навчальні плани погано адаптовані під спеціальні можливості учнів; по-сьоме, недостатнє фінансування даних програм; по-восьме, відсутність у навчальних закладах спеціалізованого обладнання та пристроїв.

Треба зазначити, що світова інклюзивна практика освіти почалася з 70-х років минулого століття. Відповідно комплексно почали розроблятися комплексні проекти для адаптації людей з вадами здоров'я в соціум, запроваджуватися освітні програми в заклади освіти, з метою надання такій категорії осіб спеціальних знань, умінь та навичок. У 80-90-х роках досліджувалася економічна вигода інклюзії та її переваги. У 90-х роках інклюзія отримала популярність, її популяризували на різних ознайомчих заходах, відповідних навчаннях, публікаціях.

На сьогодні положення західної освіти в інклюзивному середовищі включені в Конвенцію ООН «Про права інвалідів». У країнах Європи і США існує декілька підходів:

Розширений доступ до навчання дітям з обмеженими потребами.

Мейнстрімінг – спілкування учнів-інвалідів з однолітками поза школою.

Інтеграція – задоволення потреб учнів-інвалідів в системі освіти.

Включення (inclusion) – безпосередньо сама інклюзія, тобто перепланування приміщень під особливі потреби таких дітей [3, с. 7].

Європейські країни приділяють сьогодні значну увагу інклюзивній освіті та системно виділяють бюджетне фінансування.

В Україні інклюзивне навчання з'явилося досить недавно, у порівнянні із західними країнами. Хоча Основний закон України гарантує – право на освіту (ст.53), право на соціальний захист (т.46) тощо. Законодавчого визнання право на здобуття освіти громадянами України без будь-яких обмежень було встановлено у Законі «Про освіту» 1991 року. Гуманізм і демократія, як підґрунтя освіти, доступність та безоплатність освітніх послуг, право всіх громадян на безкоштовну освіту, незалежно від стану здоров'я[4]. Даним законом передбачено навчання професійно-технічних училищах дітей-інвалідів (ст. 41). Це був перший крок у бажанні держави адаптувати у соціум таку категорію осіб, а соціум навчити толерантності та поваги. В подальшому було прийнято ряд законів України, а сам: «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» 2000 р., «Про охорону дитинства» 2001 р., «Про соціальні послуги» 2003 р., «Про реабілітацію інвалідів в Україні» 2005 р., які були направлені на регламентування надання освіти, соціальні послуги особам з обмеженими можливостями здоров'я. У 2002 указом Президента України було затверджено «Національну доктрину розвитку освіти», якою зобов'язано створення умов для здобуття вищої освіти дітьми-інвалідами. 19 серпня 2002 р. постановою Кабінету Міністрів України затверджено план заходів реалізації Національної доктрини розвитку освіти на 2002-2004 роки. Передбачається, що замість ізольованого інтернатного виховання дітей-інвалідів повинно запровадити інтегроване навчання й виховання, а в «напрямах реабілітації» передбачається «перебування дитини-інваліда в дитячому колективі без ізоляції від суспільства (як це відбувається в закритих інтернатних установах), в умовах звичайного середовища» та про «поступове інтегрування дітей-інвалідів до дитячих дошкільних закладів і загальноосвітніх шкіл». Цілий ряд положень «Про індивідуальну форму здобуття загальної середньої освіти», що затверджені Міністерством освіти та науки України здобуття освіти за екстернатною формою (екстернат), сімейною (домашньою) формою та педагогічним патронажем. При цьому розробники зауважують, що для забезпечення індивідуальної форми здобуття освіти можуть використовуватися технології дистанційного навчання відповідно до Положення про дистанційне навчання, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 25 квітня 2013 року № 466.

Важливим для розуміння інклюзії в освіті є інструмент моніторингу «Індекс інклюзії», який був розроблений у 2006 році британськими вченими Мелом Ейнскоу та Тоні Бутом за участю групи британських педагогів, батьків, працівників управлінь освіти, учених і представників громадських організацій людей з інвалідністю. На сьогодні «Індекс інклюзії» перекладений на 34 мови і використовується у 15 країнах світу. У 2011 році «Індекс інклюзії» був перекладений на українську мову і, після його апробації, був схвалений для використання у дошкільних, загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладах України Науково-методичною комісією з професійної педагогіки, психології та змісту професійно-технічної освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. Метою використання «Індексу інклюзії» є покращення навчальних досягнень 100 % учнів шляхом використання інклюзивної практики. Це відбувається через процес самооцінювання трьох основних аспектів: культури навчального закладу; освітньої політики на рівні навчального закладу; практики впровадження інклюзивних підходів [5].

У грудні 2009 року Україна ратифікувала основні міжнародні документи у сфері забезпечення прав дітей згідно зі світовими стандартами освіти, соціального захисту та охорони здоров'я. Передусім йдеться про статтю 24 Конвенції ООН про права людей з інвалідністю, в якій визначено обов'язок держави щодо реалізації інклюзивної моделі освіти, тобто створення такого предметно-просторового спеціального середовища, яке б дало змогу всім дітям бути однаково рівними учасниками навчального процесу в єдиному освітньому просторі відповідно до їхніх особливостей, потреб і можливостей. 5 липня 2017 року Президент України підписав ухвалений 23 травня цього ж року Закон «Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг». 5 вересня 2017 року було прийнято новий Закон України «Про освіту». З того часу діти з особливими освітніми потребами мають повне право здобувати освіту в усіх навчальних закладах, зокрема й безоплатно в державних та комунальних, незалежно від «встановлення інвалідності». Діти з особливими освітніми потребами мають право на:

- дистанційну та індивідуальну форми навчання;
- психолого-педагогічну та корекційно-розвиткову допомогу;
- інклюзивні та спеціальні групи (класи) у загальноосвітніх навчальних закладах;
- «підлаштовані» для їхніх потреби загальноосвітні школи і класи, тобто на відповідні архітектурні перепланування;
- корекційних педагогів, тьюторів, психологів;
- адаптовані навчальні плани та програми, методи та форми навчання, ресурси спеціальної освіти, партнерство з громадою [5, 6].

Вищевикладене дає можливість стверджувати, що політика держав активно сприяє розвитку інклюзивної освіти в Україні, для соціальної адаптації дітей з порушеннями психофізичного розвитку як міноритарної групи, разом з тим механізми реалізації цього процесу ще активно відпрацьовуються та впроваджуються. Саме тому на сьогодні потрібно вносити зміни та доповнення в нормативно-правові акти України за такими напрямками:

- приводити чинне законодавство у відповідність до міжнародних стандартів;

- розробляти та запроваджувати механізми забезпечення і фінансування послуг супроводу в системі освіти осіб з особливими потребами від народження і впродовж життя;
- розробляти та запроваджувати фінансові механізми забезпечення організації освітньої діяльності дитини з особливими потребами в загальноосвітньому закладі;
- запровадити Положення про державну службу супроводу (мережу регіональних інклюзивних ресурсних центрів) та Державну службу супроводу (систему інклюзивних ресурсних центрів).

Висновки. Підводячи підсумок викладеному, необхідно зауважити, що серед пріоритетів розвитку освіти осіб з особливими потребами в Україні є визначення основних напрямів та засобів перетворення її на соціальний ліфт, зокрема:

- створення умов для реалізації державної політики щодо забезпечення особам з особливими потребами конституційних прав та всіх прав, задекларованих в міжнародних документах у сфері освіти та соціального захисту і ратифікованих нашою державою;
- оптимізація існуючої системи спеціальної освіти осіб з особливими потребами через розширення її функцій та удосконалення структури для забезпечення доступної та якісної освіти упродовж життя;
- поширення практики інклюзивного навчання, що забезпечує соціальну інтеграцію осіб з особливими потребами;
- модернізація системи навчання осіб з особливими потребами шляхом впровадження інноваційних технологій для забезпечення максимально можливого особистісного розвитку таких учнів, відповідно до їхніх індивідуальних потреб і здібностей, інтеграції в соціум на основі самоактуалізації, що забезпечить всім без винятку випускникам можливість досягнути загальновизнаного мінімально-необхідного рівня знань і кваліфікації, сприятиме вирівнюванню шансів для розвитку здібностей молоді з особливими потребами, що уможливить їхню конкурентоспроможність на ринку праці та свідому й активну участь в усіх сферах суспільного життя;
- поширення підтримуючого навчання як концептуального підходу, що має місце в умовах запровадження парадигми особистісно орієнтованого та компетентнісного навчання, й реалізується в процесі застосування новітніх технологій викладання та супроводу, орієнтованих на індивідуалізацію та потреби учнів в інклюзивному середовищі;
- якісна реорганізація компетентнісно зорієнтованої фахової підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів, підвищення професіоналізму педагогів та освітніх менеджерів, обґрунтування критеріїв добору педагогічних працівників, що має забезпечити новий статус та фаховий рівень кадрів в сфері освіти, їх особисту відповідальність за знання і компетентності учнів;
- сприяння системним науковим дослідженням в галузі освіти дітей та молоді з особливими потребами із залученням кадрів освітніх осередків з метою посилення науково-методичного підґрунтя проваджуваних реформ для забезпечення сталого розвитку системи освіти [Error! Bookmark not defined., с. 67].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. «Інклюзивна освіта: від основ до практики»: [монографія]. К. : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.
2. Інклюзивна освіта: що це і як вона працює? <https://almaua.com/uk/blog/novini/inklyuzivna-osvita-ssho-ce-i-yak-vona-pracyuye>
3. Харицька С.В. Інтенсифікація концепції інклюзії в сучасних соціально-педагогічних доктринах та літературних студіях дизабіліт. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/>
4. Про освіту. Закон України від 23 травня 1991 року № 1060-XII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 34. Ст. 451
5. Про освіту. Закон України від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради. 2017. № 38-39. Ст.380
6. Інклюзивне навчання URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>

REFERENCES:

1. Kolupaieva, A.A., & Taranchenko, O.M. (2016). *Inklyuzivna osvita: vid osnov do praktyky*. [Inclusive education: from basics to practice]. 152. [in Ukrainian].
2. *Inklyuzivna osvita: shcho tse i yak вона pratsiuye?* [Inclusive education: what is it and how does it work?]. Retrieved from: <https://almaua.com/uk/blog/novini/inklyuzivna-osvita-ssho-ce-i-yak-vona-pracyuye> [in Ukrainian].
3. Kharytska, S.V. (2022). *Intensyfikatsiia kontseptsii inkliuzii v suchasnykh sotsialno-pedahohichnykh doktrynakh ta literaturnykh studiiakh dyzabilyt*. [Intensification of the concept of inclusion in modern socio-pedagogical doctrines and literary studies of the disabled]. Retrieved from: <https://dspace.nau.edu.ua/> [in Ukrainian].
4. *Pro osvitu*. (1991, May 23). [On education]. *Zakon Ukrainy № 1060-XII. Vidomosti Verkhovnoi Rady URSR. № 34. 451* [in Ukrainian].
5. *Pro osvitu*. (2017, September 5). [On education]. *Zakon Ukrainy № 2145-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady. № 38-39. 380* [in Ukrainian].
6. *Inklyuzivne navchannya*. [Inclusive education]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya> [in Ukrainian].